Lucian Blaga - Atitudinea religioasă. Sub zodia unui spiritualism mitic, creator şi liber, în cadrul constrîngerilor fireşti și subconștiente ale unui stil

Mihaela BACALI

La question de la réligiosité de Lucian Blaga reste ouverte. Les critiques et les historiens littéraires se placent souvent sur des positions opposées: ils voient en lui soit „le poète mystique", „le philosophe métaphysicien", soit l'agnostique ou l'athée. Le destin créateur de Blaga est jalonné par des événements susceptibles d'offrir des images contradictoires. Qui a été Lucian Blaga de ce point de vue et quel type de réligiosité a-t-il eu? On essayera de répondre à ces questions dans les lignes qui suivent.

Mots-clés: réligiosité, mystique, mythique, dogmatique.

Motto: „Religiozitatea mea e un element de dozaj al tuturor manifestărilor mele. S-a răspîndit în mine ca drojdia în aluat. Probabil şi în păcatele mele – a căror conştiinţă n-o prea am" (Corespondenţă Vasile Băncilă-Lucian Blaga, p. 274).

Întrebarea dacă Blaga a fost cu adevărat religios a preocupat pe mulţi. Cei care au cercetat opera sa, dar şi cei care l-au cunoscut, sînt de multe ori pe poziţii opuse, văd în el fie „poetul mistic", „filosoful metafizician", fie raţionalistul, anti-dogmaticul. Unii, ca Vasile Băncilă, afirmă că a fost un spirit profund religios, deşi nu a dorit să facă vizibilă acestă calitate, alţii îi contestă cu totul orice urmă de religiozitate. Disputa cu teologii ar fi un argument pentru lipsa unei religiozităţi autentice a lui Blaga, atitudinea comuniştilor care vedeau în Blaga un scriitor mistic ar fi, dimpotrivă, un argument pentru religiozitatea lui. Cine a fost, cum a fost de fapt Lucian Blaga? Ce fel de religiozitate a avut?

„Nu sînt necredincios. Eu sînt filosof"

De cele mai multe ori, scriitorul îşi mărturiseşte respectul pentru tradiţia ortodoxă, se auto-defineşte ca persoană religioasă, dar cu anumite, fine nuanţe: „Nimenea nu preţuieşte mai mult decît mine fervoarea religioasă, în orice formă s-ar manifesta ea", afirmă el, dar imediat adaugă parcă de teama de a nu fi considerat un bigot, „ca filosof, trebuie să privesc lucrurile sub unghi strict şi pînă la capăt filosofic", iar doctrina ortodoxă fiind în întregime constituită, „cel ce aderă la ea

BDD-A19560 © 2015 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:48:58 UTC)

trebuie să renunţe la orice nou şi mare act de creaţie metafizică”[1]. Blaga s-a considerat dintotdeuna filosof, iar ca cercetător al fenomenului religios, a pus pe primul plan onestitatea ştiinţifică. „Teologia creştină, ca pretins sistem închis şi absolut nu-mi satisface exigenţele filosofice, tactul, sensibilitatea. Ca izvor de sugestii o admit pentru noi românii, chiar în chip subliniat. Şi în general nu vorbesc despre ea decît cu respect, uneori cu admiraţie. Dovadă toate textele mele. Eu gîndesc aşa cum gîndesc, fiindcă nu pot altfel. Decepţiile pe care le produc sînt de neevitat. Ar însemna să fiu total nesincer afirmînd bunăoară: cred în revelaţie sau în altceva(divinitatea lui Iisus)”[2].

Liniile acestei spiritualităţi creatoare includ cu siguranţă şi o axă religioasă, chiar dacă ea este uneori bine disimulată. Ea se împleteşte cu alte două linii de forţă ale viziunii creatoare blagiene: miticul şi etnicul. Religozitatea sa îmbracă o formă particulară, ea refuză dogmele, susceptibile de a îngrădi cunoaşterea, constrîngătoare, limitatoare, şi are nevoie de o libertate a spiritului. O altă particularitate a concepţiei sale este aceea că vede în fenomenul religios o manifestare mai mult culturală, tributară unui „stil”. Nu este vorba de o religiozitate tipică pentru un om obişnuit, un practicant, ci de o altă abordare şi înţelegere a fenomenului religios, dincolo de formele concrete ţinînd de specificul actului religios, dincolo de convenţii, de ritualuri ce aparţin mai degrabă formei, decît fondului, o spiritualitate a esenţelor, a ceea ce rămîne peren, deasupra timpului şi spaţiului. Există totodată o atitudine diferită a scriitorului manifestată în poezii şi o alta în filosofie. În filosofie este „filosof”, şi o afirmă cu atîta forţă de fiecare dată. Vasile Băncilă, prietenul său, accentuează această ideeîn dialogul cu I.Oprişan, citîndu-l pe Blaga însuşi: „Blaga a adoptat atitudinea, cum zicea el, filosofică. «Lumea, zicea el – mă acuză că sînt necredincios sau ştiu eu ce. Nu sînt necredincios. Eu sînt filosof»[3]. Tot V.Băncilă adaugă: „Blaga, în privinţa asta, mi-a spus mie: «eu nu sînt antiortodox, ci sînt numai eterodox». „Şi era bucuros cînd putea să vorbească despre religie”[4].

Fenomenul religios: apropieri şi distanţe

Diferenţe în ce priveşte atitudinea religioasă putem remarca la Blaga de-a lungul vieţii: începuturile poetice sînt mult mai aproape de religie decît sfîrşitul destinului său creator. În primele volume de poezie, mai ales în *Poemele luminii*, se poate vorbi de existenţa unui filon mistic. Metaforele-cheie ale poeziilor sale sînt: *lumina, întunericul, tăcerea, somnul, nemişcarea, întoarcerea la origini*, care trimit, toate, spre o trăire mistică.

[1] Lucian Blaga, *Despre viitorul filosofiei*, *Saeculum*, „Revista de filosofie”, director Lucian Blaga, anul I, ian. - febr. 1943, p. 3.

[2] Lucian Blaga, *Scrisoare către Gh. Iftime*, *Manuscriptum*, XXII, nr. 2-4, 1991, p. 180.

[3] I.Oprişan, *Lucian Blaga printre contemporani, Dialoguri adnotate*, Ediţia a II-a, revizuită, augmentată, necenzuraă, Editura Saeculum, Editura Vestala, Bucureşti, 1995, p. 72.

[4] *Ibidem*, p. 80.

BDD-A19560 © 2015 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:48:58 UTC)

În scrisoarea către Cornelia Brediceanu[5] (martie 1919), poetul se destăinuie viitoarei soţii: ,,Agîrbiceanu mi-a vorbit c-o deosebită lumină în faţă despre misticismul cald din poeziile mele. Despre acest misticism vei spune însă tu cele mai calde cuvinte – şi cele mai adînci, şi cele mai înţelegătoare.” Se confirmă ideea că la începuturile carierei ale literare, Blaga nu era deloc deranjat de ,,eticheta” de mistic. Era poate şi urmarea frecventării Facultăţii de Teologie. Tot din acea primă perioadă datează şi versurile: ,,Cum se coboară Duhul Sfînt /Ca să sfinţească vinul din altar/Astfel te cobori şi tu în mine/Ca să-mi sfinţeşti în vine/Sîngele sălbatic, sîngele amar” (23-VIII-1917)[6] pe care poetul le trimite iubitei.

Un eveniment deosebit de important pentru existenţa sa creatoare este apariţia, în 1919, a revistei *Gîndirea.* Destinul literar al lui Blaga se va proiecta, din acest moment, pe fundalul *Gîndirii,* iar revista va deveni pentru poetul-filosof o adevarată rampă de lansare – o mare parte a operei sale va fi publicată aici. Ceea ce a contribuit la apropierea lui Blaga de *Gîndirea* a fost în primul rînd „cadrul filosofic spiritualist”. Ca membru fondator al revistei *Gîndirea,* Blaga a fost printre iniţiatorii mişcării gîndiriste, el a făcut parte din grupul de tineri care, în Clujul anilor de după Marea Unire, au hotărît să creeze revista care va fi ,,locul de întîlnire” al atîtor talente. Programul pe care îl propunea, cu cele două orientări: „mitul folcloric şi misterul religios”, îi oferea lui Blaga cadrul perfect de desfăşurare a operei. Conştient de valoarea deosebită a poetului, Nichifor Crainic l-a stimulat continuu, cerîndu-i să fie prezent în mai toate numerele *Gîndirii,* simţind că prin prezenţa lui creşte prestigiul revistei.

Revista a fost pentru Lucian Blaga ,,întîmplarea” fericită care i-a permis, astfel, pe de o parte lansarea unei părţi considerabile a creaţiei, iar pe de alta, prin atmosfera specifică şi prin relaţiile umane pe care le-a cultivat în sânul ei, i-a favorizat constituirea sistemului de gîndire. Direcţiile, orientările revistei au fost chiar axele creaţiei sale. Prieteniile cultivate în contextul revistei au dus probabil la o limpezire a ideilor proprii, atmosfera de prietenie, de efervescenţă caracteristică începuturilor *Gîndirii* i-au marcat cu siguranţă personalitatea creatoare. E greu de imaginat un Blaga activînd într-un alt mediu literar decît cel al *Gîndirii*. Acel ,,spiritualism” liber de orice încorsetări, pe care l-a clamat mereu, este un conglomerat în care se regăsesc miticul, ca axă principală a creaţiei, misticul, atît de controversat totuşi, folcloricul, ca tezaur cultural din care creatorul cult se adapă. Toate aceste tendinţe se topesc în concepţia sa despre cultură şi în profunzimile creaţiei sale literare.

Blaga a fost printre cei mai de seamă colaboratori şi unul din scriitorii foarte ,,activi” ai *Gîndirii,* unde a publicat constant pînă în ultimii ani de apariţie a revistei. Datorită prestigiului său şi al ascendentului moral pe care îl deţinea în gruparea revistei, el este menţionat printre membrii colectivului redacţional, chiar şi cînd o părăseşte, după 1941.

---

[5] *Scrisoare către Cornelia Brediceanu,* XI, martie 1919, *Manuscriptum,* an X, nr.1, 1979 (34), p. 88.

[6] *Ibidem,* p. 163.

BDD-A19560 © 2015 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:48:58 UTC)

Alte evenimente ale existenţei creatoare blagiene care mărturisesc o apropiere de fenomenul religios sînt cele marcate de apariţia, începînd cu anul 1931, a unei serii de lucrări de filosofia religiei, în care accentul va fi pus însă nu pe dimensiunea teologică, ci pe cea stilistic-culturală.(*Eonul dogmatic*-1931, *Cunoaşterea luciferică*-1933, *Cenzura transcendentă*-1934, *Diferenţialele divine*-1940). Lucrările de spiritualitate vor fi publicate în mare parte, fragmentar, în *Gîndirea*. Dacă la început studiile vor fi primite cu entuziasm de gîndirişi, cu timpul ele vor antrena o amplă dezbatere ce va căpăta, în anii 1942-1944, accente polemice.

Relaţiile cu personalităţile din sfera *Gîndirii* sînt, în primii ani de existenţă a revistei, marcate de optimismul şi de vigoarea tinereţii. Pe măsură ce timpul ,,se osifică" iar istoria năvăleşte în vieţile lor, relaţiile devin tot mai tensionate. Cel mai tare este afectată relaţia cu Crainic, care reprezintă de fapt relaţia cu *Gîndirea*. Atîta timp cît ,,amiciţia" lor rămîne vie, şi relaţia lui Blaga cu *Gîndirea* se menţine. Atunci cînd ea se clatină, apar semnele rupturii de revista care-i fusese atît de aproape, iar el se delimitează încet-încet de *Gîndirea,* urmînd să o părăsească în 1941. Ultimul articol apărut aici este *O gravă tentativă de expropriere literară,* publicat în nr.5, din mai 1941, urmat în următorul număr, de reproducerea discursului de recepţie a lui Nichifor Crainic la Academie. Prietenia cu Vasile Băncilă, deşi profundă şi armonioasă, suferă şi ea o fază de răcire, tot în anii '40.

Anii războiului sînt şi pentru Blaga ani de tensiuni, de conflicte: el trece prin ,,furcile caudine" ale teologilor, în fruntea cărora s-a situat părintele Dumitru Stăniloae şi ale ,,filosofilor ştiinţifici", avîndu-l pe C. Rădulescu-Motru ca promotor. Apogeul acestor polemici şi controverse îl constituie momentul în care Blaga publică celebrele sale pamflete în care ridiculizează cu o vervă satirică demnă de un adevărat Urmuz persoanele care, la rîndul său, intraseră ,,cu forcepsul" în viaţa şi creaţia sa. Odată cu acestea, şi legătura lui Blaga cu *Gîndirea* se se curmă, scriitorul repudiază revista de a cărei existenţă îşi legase destinul.

Imaginea celor ,,doi Dionişi"[7]: Dionisie Areopagitul şi zeul antic Dionysos, de care cei doi prieteni Blaga şi Crainic se simţeau atraşi în tinereţe se schimbă odată cu trecerea vremii. Dacă în perioada de formare inteectuală se lasă sedus de ideile sfîntului Dionisie, cunoaşterea (filo-sophia) îl îndreaptă pe Blaga mai degrabă către celălalt Dionisie, cel al misteriilor antice; influenţa întîiului se estompează, în schimb cîştigă teren cel de-al doilea, reprezentînd zona mitică. ,,Nu neg că din punct de vedere mitic-simbolic, doctrina creştină n-ar conţine elemente de supremă valoare care îşi vor păstra această valoare atîta timp cît omenirea va avea preocupări de înaltă spiritualitate. Dovadă de altfel şi faptul dramelor şi poeziilor mele", afirmă el într-o scrisoare către Nichifor Crainic[8].

Fiecare epocă a vieţii are însă specificul ei, sîntem, fiecare, un rezultat al predestinărilor, dar şi al circumstanţelor concrete care ne compun viaţa. Deşi venea

[7] Lucian Blaga, *Începuturile şi cadrul unei prietenii, Gîndirea*, anul XIII, nr. 8, apr. 1940, p. 227.

[8] *Corespondenţă Lucian Blaga-Nichifor Crainic*, Scrisoare L. Blaga către N. Crainic, 10.III.1931, *Manuscriptum*, nr. 1-4, p. 159.

BDD-A19560 © 2015 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:48:58 UTC)

pe lume cu o zestre genetică primită de la tatăl său, Isidor Blaga, preot, şi de la o linie paternă constitută din mai mulţi preoţi, deşi urmează cursurile facultăţii de teologie (se pare că numai pentru considerentul de a scăpa de înrolare), lecturile sale filosofice sînt cele care îl direcţionează în final către această latură a cunoaşterii, iar filosofia este cea care se impune ca dominantă a creaţiei.

Poziţa faţă de fenomenul religios se schimbă astfel pe măsură ce scriitorul înaintează cu vîrsta. Dacă la începutul carierei literare, el era mai aproape de religios, o mărturisesc atitudinea mistică din primele volume de versuri, operele de filosofie a religiei, ideea Marelui Anonim, a cenzurii transcendente, a ,,diferenţialelor divine", volumele *Spaţiul mioritic* şi *Religie şi spirit*, lunga colaborare cu revista *Gîndirea*, odată cu trecerea anilor, situaţia se modifică. Parcursul său biografic, care l-a ,,mînat" prin lume, contactul cu alte culturi, alte forme de spiritualitate, l-au îndepărtat probabil de ortodoxie, dar l-au făcut să înţeleagă mai profund fenomenul religios şi să-l considere marcat de ,,matricea stilistică" a fiecărui popor. Cartea *Religie şi spirit* este o mărturie a interesului său pentru fenomenul religios, dar în acelaşi timp, al subordonării acestuia factorului stilistic. Chiar dacă a devenit cu timpul ,,heterodox", el nu a fost niciodată ateu, mai mult, aşa cum se poate vedea în *Spaţiul mioritic*, unde analizează cu mare fineţe religiile creştine: catolicismul, protestantismul, ortodoxia, el îi acordă în mod foarte vizibil acesteia din urmă ,,une place de choix".

Avataruri ale „privirii" contemporanilor

Cum se vede el însuşi în raport cu fenomenul religios? Blaga nu-şi recunoaşte decît arareori propensiunea către mistic, are un fel de jenă, de discreţie, religiozitatea sa este, conform propriei tipologii, o religiozitate difuză, o religiozitate-fior. În articolul omagial consacrat lui Nichifor Crainic, apărut în 1940, în *Gândirea*, scriitorul îşi defineşte poziţia în raport cu religia, afirmînd că este adeptul unui ,,spiritualism mitic, creator şi liber, liber în cadrul constrîngerilor fireşti şi subconştiente ale unui „stil"[9]. Se poate afirma că Blaga a avut întotdeauna o înţelegere proprie a fenomenului religios, nu l-a văzut niciodată cu ochii unui teolog, ci cu aceia ai ,,fostului teolog" (Vasile Băncilă), sau cu ai filosofului. Latura mistică nu apare, aşa cum arătam mai sus, în formă pură, ci este legată de cea mitică. Atitudinea sa este întotdeauna nuanţată.

Cum l-au văzut ceilalţi? Atitudinea sa în privinţa religiosului a fost şi un rezultat al atitudinii contemporanilor, al curentelor de idei specifice perioadei istorice pe care a traversat-o, de aceea diferenţele de receptare sînt vădite: într-un fel este văzut în epoca interbelică, marcată de tendinţa către religios (*Gîndirea*), altfel în perioada comunistă în care este marginalizat dar nu închis, ca de pildă Crainic şi reuşeşte să fie încet-încet reabilitat. Din punct de vedere al istoriei, dar şi al poveştii sale de viaţă, el a avut neşansa de a nu fi înţeles pe deplin niciodată: dacă teologii vremii i-au criticat incapacitatea de acceptare a dogmelor, şi chiar

[9] Lucian Blaga, *Începuturile şi cadrul unei prietenii*, *Gîndirea*, an XIX, nr. 4, aprilie 1940, p. 226.

BDD-A19560 © 2015 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:48:58 UTC)

Crainic, unul dintre prietenii săi cei mai buni îl dezavuează, sub regimul comunist, Blaga este, dimpotrivă, văzut ca ,,poet şi filosof mistic", această acuzaţie aducîndu-i în final discreditarea. Vasile Băncilă, ca un adevărat raisonneur, comentează din nou: ,,Blaga a fost un om chinuit din punct de vedere metafizic, chinuit în sens filosofic! A avut gravitate de filosof. Şi dacă nu era critica aceasta, să-l acuze mereu că e mistic, şi dacă nu era şi critica din partea cealaltă, care-l acuza prea mult că nu e pe linie ortodoxistă – ceea ce probabil l-a iritat şi l-a făcut să exagereze în direcţia cealaltă –, nu s-ajungea la unele gesturi ale lui, care pe urmă au fost accentuate"[10].

În special în perioada de colaborare la *Gîndirea*, prieteniile cu oameni ataşaţi valorilor religioase(Nichifor Crainic, Vasile Băncilă) îl influenţează către o apropiere de religios, dar, pe măsură ce apar disputele, cea cu teologii, apoi cea cu filosofii ,,ştiinţifici", Blaga se distanţează tot mai mult de religie. Conflictul cu teologii, pe care i-a deranjat prin libertatea sa spirituală şi prin atitudinea anti-dogmatică, a adîncit în el anti-dogmatismul.

În anii '40, problema religiozităţii lui Blaga devenise atît de discutată, încît V. Băncilă simte nevoia să-şi exprime punctul de vedere. O face în cadrul conferinţei *Lucian Blaga şi religia,* susţinută la 27 februarie 1944**,** la Bucureşti, la Institutul Augustineum. Erau momentele dificile ale războiului, Blaga începuse să se distanţeze din ce în ce mai mult de religie, fapt care îl îndepărtase şi de celălalt mare prieten al său gîndirist, Nichifor Crainic. Pentru că problema religiozităţii lui Blaga devenise deja un subiect de controversă, aşa cum a rămas, de altfel, pînă azi, Băncilă îşi spune punctul de vedere, în termeni de o delicateţe şi fineţe exemplare, aşa cum vorbea şi conferenţia de obicei. Un rezumat al conferinţei, semnat Gheoghe Zamfir[11] şi apărut în ziarul *Seara,* reia ideile prezentate de Băncilă într-un mod, se pare, deformat, exagerînd anumite luări de poziţie. El pusese în valoare ,,atitudinile pozitive în materie de religie ale lui Blaga", dar arătase şi ,,neajunsurile atitudinii lui".

Scopul său fusese acela de a pune în evidenţă ,,deosebirile dintre concepţia blagiană şi teologia creştină, dar cu toată drama, complexitatea şi nuanţa" care vibraseră în sufletul său şi să arate ,,aderenţele religioase ale autorului *Trilogiilor",* chiar ignorate de el însuşi, şi care sînt la fel de adînci ca ,,unele din afirmaţiile lui opuse teologiei". Băncilă crede că şi-a atins scopul, iar drept confirmare aduce opiniile unor auditori(Tatu, Ţuţea) pe care i-a întrebat, după conferinţă, ce cred că ar fi spus Blaga, dacă ar fi fost în sală. Toţi i-au răspuns:«Ar fi fost mulţumit!»[12]

Dezamăgit de articolul din *Seara*, Băncilă trimite o scrisoare de protest conducerii ziarului(expediată şi lui Blaga). Scrisoarea, datată 1 martie 1944, deci imediat după apariţia zarului, atrage atenţia că darea de seamă a conferinţei,

[10] I. Oprişan, *op. cit.*, p. 54.

[11] Gheorghe Zamfir, *Conferinţa profesorului Vasile Băncilă: Lucian Blaga şi religia, Seara,* partea I, an VIII, nr. 1906, 1-2 martie 1944, şi partea a II-a, 2-3 martie 1944, nr. 1907.

[12] Vasile Băncilă - Lucian Blaga, *Corespondenţă,* Editura Muzeul Literaturii Române, Editura Istros-Muzeul Brăilei, 2001, p. 258-259, Scrisoare din 1 martie.

BDD-A19560 © 2015 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:48:58 UTC)

apărută în ziarul menţionat, deşi ,,făcută cu inteligenţă şi elan" este ,,prea personală şi nu redă tonul exact al conferinţei", că ,,afirmaţiile pe care le face, desfăcute din complexul expunerii", dau ,,o direcţie ce nu coincide cu aceea voită". Apoi adaugă că intenţia sa a fost de a pune în valoare ,,deosebirile dintre Lucian Blaga şi teologia creştină" şi că a încercat să o facă cît a putut ,,de complet şi cu toată precizia, dar cu multă durere şi cu toată grija de nuanţe, aşa cum merită un creator de valoarea lui Lucian Blaga"[13].

Textul conferinţei *Lucian Blaga şi religia* nu va fi redactat niciodată iar teama lui Băncilă de o posibilă supărare lui Blaga se dovedeşte neîntemeiată. Acesta îi răspunde senin că, deşi nu a citit darea de seamă din *Seara,* şi dacă ar fi citit-o, ar fi ştiut să aleagă ce îi aparţine lui Băncilă.

Vasile Băncilă a înţeles în profunzime atitudinea lui Blaga, a surprins esenţa ei. ,,Eu, mărturiseşte el din nou în dialogul cu I. Oprişan, faţă de religie am altă atitudine faţă de Blaga. Aici n-am semănat prea mult. Ei, şi cînd am început să citesc lucrările lui din urmă – cu mare strîngere de inimă citeam – ajungînd la unele expresii ale lui, în materie de religie... Deşi el era mai apropiat de religie decît se crede...(...) Dar unora le place să exagereze lucrul acesta. Şi chiar Blaga, de la un timp, a început să se cam sperie de cuvîntul ,,mistic". Asta mi-o spunea chiar Corneliu Blaga, acum zece ani. Zicea că de nimic nu se înfuria mai mult, nu se irita mai mult, decît că lumea îl făcea mistic. Criticii voltairieni de la noi de atunci – Voltaire de pe malul Dîmboviţei – cu raţionalismul acesta superficial, îl criticau pe Blaga pentru motivul că le mirosea puţin a misticism. Ei simţeau că e altceva decît ce-ar fi vrut ei! Ei ce simţeau din viaţă, în definitiv?(...) Nu se gîndeau ei la probleme metafizice, sau să facă caz de conştiinţă din lucrurile acestea"[14].

Blaga a studiat totuşi teologia. Deşi imediat după ce se afirmă adevărul acesta, se adaugă, în toate biografiile, ca un fel de scuză, ideea că a fost obligat să o facă din motivul că nu dorea să fie mobilizat. Credem că este o reminiscenţă a unui mod de a gîndi de care nu am fost străini în anii de după 1944, cînd, din considerente ideologice, tot ce ţinea de latura religioasă, era, în cel mai bun caz, trecut sub tăcere. De aceea, poate că ar trebui reconsiderată această opinie, revizuită şi din perspectiva libertăţii religioase pe care am cucerit-o cu atîtea sacrificii. Deşi atît de criticat de teologi, Blaga foloseşte în scrierile sale multe idei din patrimoniul creştin: cea a Marelui Anonim, al cărui nume îl preia de la Sfîntul Dionisie Areopagitul, cea a cenzurii transcendente şi a misterului, care există în ortodoxie sub forma tainei(Cele Şapte Taine) şi a imaginii unui Dumnezeu care nu permite cunoaşterea oricui; el îmbracă însă conceptele într-un limbaj original, metaforic, mai puţin accesibil. Şi Vasile Băncilă, prietenul său, afirmă că Blaga a studiat serios teologia. ,,Blaga ştia multă teologie, nu jucărie! Ar trebui cercetată opera lui şi din acest punct de vedere, cum am cercetat-o eu din punct de vedere al etnicului. Căci Blaga a fost un suflet foarte complex!(...) Acum însă, Blaga e privit cu totul

[13] *Ibidem*, p. 260, Scrisoare din 1martie 1944.
[14] I. Oprişan, *op. cit.*, p. 54.

BDD-A19560 © 2015 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:48:58 UTC)

ciudat. După ce a fost pus o vreme în categoria misticilor, e pus astăzi în categoria ştiinţificilor, fiindcă el ştie şi ştiinţă multă".

Tot Băncilă remarcă însă şi acea latură uşor luciferică a personalităţii filosofului, afirmînd „că Blaga are – nu prea vreau să spun cuvîntul acesta – dar are ceva uşor luciferic în el" şi o ilustrează cu o anecdotă pe seama lui Blaga, pe care o citise recent în cartea lui Bazil Gruia, *Blaga inedit.* Aflat într-o vizită la un sculptor clujean, şi remarcînd o statuie reprezentîndu-l pe Michelangelo, Blaga a făcut remarca: „L-ai făcut ostenit ca pe Dumnezeu după ce făcut lumea". Băncilă comenteză faptul că „se cunoaşte că e un om care vine din mediul teologic, dar care are o oarecare emancipare, o oarecare notă de luciferism, numai o notă, aşa, o nuanţă", adaugă el, ca să atenueze parcă mica acuzaţie. Finalul pune în evidenţă delicateţea extraordinară a lui Băncilă, incapabil să critice o atitudine care pe el, ca persoană religioasă, îl leza oarecum[15].

Corespondenţa: clarificări, luări de poziţie şi puneri în gardă

Corespondenţa este o mină de informaţii în ce priveşte atitudinea religioasă a lui Blaga. O primă luare de poziţie aflăm în scrisoarea către Tudor Vianu(datată Berna, 2 mai 1930). Interesul ei este deosebit, deoarece, pentru prima oară, Blaga îşi defineşte foarte clar poziţia sa în raport cu gîndirismul, independenţa sa de gîndire, delimitarea de dogmatismul, rigid pentru el, al mentorului *Gîndirii.* El îşi autodefineşte poziţia ca „spiritualism mitic", şi se auto-caracterizează ca „eretic" faţă de ideologia promovată de Crainic.

„Citesc în ziarul *Pax* de la Paris un articol al tău despre ideologia română contemporană. În acest articol m-ai amintit şi pe mine ca discipol întru ortodoxie al prietenului nostru comun, Nichifor". Blaga pune în evidenţă „diferenţa de concepţie" între Crainic şi el, afirmînd că „însuşi Nichifor Crainic a primit de la mine o serie de scrisori prin care ceream să nu se limiteze programul *Gîndirii* la spiritul ortodox, visam ca acest program să fie simbolic – o verticală bipolară, spiritualitate sus, adîncirea anonimatului etnic sus(...). Ideologia aceasta am expus-o şi în *Filosofia stilului,* în 1924. Ortodoxia e numai un caz al spiritualităţii spre care tinde apetitul metafizic al generaţiei noastre".

A doua idee pe care o enunţă Blaga este aceea că „spiritualismul"său ca ideologie literară s-a constituit încă de la începutul carierei literare, că, în timp, el şi-a deplasat accentul spre „anonim". Această „adîncirea a etnicului" a realizat-o deja cu *Zamolxe*, însă *Tulburarea apelor*(1923) este întîia operă în care a reuşit să redea „expresia poetică a etnicului în sens adîncit". În piesă „misticismul panteist-creştin" triumfă asupra luteranismului şi ortodoxiei şi chiar dacă există anumite paralelisme cu articolul lui Crainic: *Iisus în ţara mea* apărut exact în momentul în care drama era sub tipar, în realitate piesa exprima o altă ideologie decît cea a lui Crainic: „era o spiritualizare pur şi simplu, şi un mit(Iisus-Pîine)."

[15] *Ibidem*, p. 80.

BDD-A19560 © 2015 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:48:58 UTC)

Continuîndu-şi periplul ideologico-spiritual prin dramele sale, el arată că în *Fapta* se întîlnesc, pe lîngă această „verticală spirituală" şi unele elemente de „stricăciune bizantino-preoţească şi un motiv bogumilic", iar în *Meşterul Manole* stareţul care reprezintă ortodoxia e „bogumilist". Deşi atmosfera este ortodoxă, spiritualitatea piesei „e spirit pur şi simplu". În una din ultimele sale piese, *Cruciada copiilor*, „nu e triumful ortodoxiei asupra catolicismului, cum a crezut cineva, ci triumful tragic al spiritualităţii copilului, dincolo de sterila dialectică catolico-ortodoxă".

După această punere în gardă privitoare la dramaturgie, Blaga se consideră îndreptăţit să vorbească despre opera sa poetică, în care a utilizat „uneori motive «ortodoxe»", dar le-a întrebuinţat „pe un plan mitic şi nu ideologic"; ele sînt folosite, conform concepţiei sale spiritualiste, „verticale", „ca mărimile aritmetice algebrice", adică „unuia şi aceluiaşi termen abstract al metafizicei spiritualiste îi pot corespunde diverse valori *mitice-concrete*".

Poetul-filosof îşi defineşe aici cu claritate „spiritualismul mitic" în care intră atît idei creştine ortodoxe cît şi motive şi mituri păgîne, punînd în evidenţă coordonatele gîndirii sale în raport cu ideologia gîndiristă. Acestea sînt expresia unei „verticale" care leagă „cerul" spiritualităţii de „pămîntul" etnicului. „Sînt la fel de departe de dogmatica creştină, ca şi de metafizica laică", mărturiseşte el, punînd în evidenţă starea sa de insubordonare faţă de orice sistem codificat, singularitatea şi independenţa sa în sînul grupării de la *Gîndirea*[16].

Într-o altă scrisoare, datată 10.III.1931, adresată de astă dată lui Nichifor Crainic, Blaga, confruntat cu reacţia teologilor, îşi expune încă o dată punctul de vedere „*Gîndirea* reprezintă o grupare" şi „în ea orice membru îşi poate exprima ideile". „E curios că teologii despre care îmi scrii nu-şi dau seama că toate expunerile şi teoriile mele constituiesc o bază filosofică interesantă şi nouă pentru multe sisteme de metafizică (unele existente, altele posibile în viitor) între ele e şi doctrina creştină, cu toate că eu o socot din alta motive «perimată»[17].

„Blaga este în cultura noastră un răsturnător de idei şi valori cum nu mai avem pe altul între cei puternici şi influenţi ca imaginaţie", scria Gh.Iftime, unul din teologii care, în 1944, abordează într-un studiu, apreciat în epocă, lucrările de filosofie a religiei ale lui Blaga. După apariţia cărţii sale, pe care autorul i-o trimite în dar lui Blaga, acesta din urmă îi răspunde printr-o scrisoare (publicată abia în 1991, de revista *Manuscriptum*), în care îşi explică încă o dată poziţia faţă de creştinism şi ortodoxie. Blaga îi mulţumeşte mai întîi pentru carte, considerînd-o mult mai obiectivă decît a altor gînditori ortodocşi. Unele din observaţii sînt însă false, afirmă el: de pildă, Marele Anonim nu poate avea teamă de făptura umană şi nu poate fi gelos, iar Revelaţia este posibilă, consideră el, numai la modul relativ,

[16] N. Tertulian, *Originalitate şi conformism*, Scrisoarea adresată în 1930 de Blaga lui Tudor Vianu, *Manuscriptum*, an X, nr. 1, 1979(34), p. 90-92.

[17] C*orespondenţă Blaga – Nichifor Crainic, Manuscriptum*, nr. 1-4 (98-101), anul XXVI, număr special dedicat lui Nichifor Crainic, *Lucian Blaga către Nichifor Crainic*, prezentare M. Cenuşă, Scrisoarea 15, p. 159.

BDD-A19560 © 2015 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:48:58 UTC)

prin mit. ,,Teologia creştină, ca pretins sistem închis şi absolut, nu-mi satisface exigenţele filosofice, tactul, sensibilitatea. *Ca izvor de sugestii o admit pentru noi românii, chiar în chip subliniat. Şi în general nu vorbesc despre ea decît cu respect, uneori cu admiraţie. Dovadă toate textele mele.*(subl.nstr.) Eu gîndesc aşa cum gîndesc, fiindcă nu pot altfel. Decepţiile pe care le produc sînt de neevitat. Ar însemna să fiu total nesincer afirmînd bunăoară: cred în revelaţie sau în altceva (divinitatea lui Iisus)"[18].

În corespondenţa Lucian Blaga-Vasile Băncilă, anul 1945 devine unul al clarificărilor, al explicaţiilor, chiar şi a celor ţinînd de latura religioasă. Băncilă este probabil singurul dintre prieteni care îl cunoaşte pe Blaga cu adevărat şi care-i înţelege poziţia – acel spiritualism liber de orice constrîngeri. Influenţat, totuşi, şi el, de contestările al căror subiect fusese poetul-flosof, de atitudinea negatoare a teologilor, îi cere acestuia, aproape imperios, să se împace cu Dumnezeu.

Problema pe care Băncilă o abordase în conferinţă, ,,cu multă durere" şi cu conştiinţa că este o problemă extrem de gravă, aceea a religiozităţii lui Blaga, este repusă în discuţie într-o serie de epistole, cele mai multe aparţinînd lui V. Băncilă. Ca şi Crainic, Băncilă este dezamăgit de atitudinea din ce în ce mai liberă a lui Blaga în raport cu religia. Neliniştile sale sînt amplificate de vremurile tulburi pe care ambii le traversează.

Scrisoarea lui Băncilă din 28 martie 1945 începe cu temerile sale privind perioada dificilă pe care o trăieşte. Băncilă intuieşte că destinul nostru naţional a ajuns într-un moment de cumpănă, că istoria ne întoarce spatele, că situaţia este extrem de gravă. El abordează apoi problema spinoasă a mîntuirii lui Blaga, încercînd să-l determine pe acesta să se întoarcă la Dumnezeu: ,,Dragă Lucian, în acest moment, care s-ar putea să nu se mai repete, te rog din adîncul sufletului, împacă-te cu Dumnezeu. E adevărat, nu eşti deloc certat cu el, dar ai un sistem filozofic ce îţi impune anume reţineri. Nu poţi schimba acest sistem, dar poţi, cel puţin în viitor(dacă îl vom mai avea) să atenuezi forma şi să pui în valoare coarde religioase cari există prestigios în sufletul tău, dar au fost, în parte, umbrite de vegetaţia ecuatorială a tinereţii şi bărbăţiei. Adevărul cel mai însemnat e cel religios şi nu e religie mai bună decît cea a copilăriei noastre creştine. Mă voi gîndi la tine, la destinul tău mare, la familie, la prietini, la Ţară, la oameni, la ce am vrut să fac pe lume, şi peste retina mea vor trece, în ora supremă, umbre de iaz singuratic, dacă voi înţelege că nu numai eu, dar şi cei scumpi mie au greşit, nu numai faţă de lumea aceasta, ci şi faţă de lumea cealaltă. Cînd catastrofa se va fi consumat, voi trece liniştit, fără regret dincolo, dar voi fi chinuit de gîndul păcatelor proprii şi ale acelora pe cari nu i-am împiedicat să le facă. De aceea, dragă Lucian, te rog mult, reflectează la problema religioasă, şi nu numa ca filozof"[19].

---

[18] Gheorghe Eftimie (Iftime*), Lucian Blaga, poziţia faţă de creştinism*, *Manuscriptum,* XXII, nr. 2-4, 1991, p. 180, text însoţit de o scrisoare autografă a lui Blaga din 1 martie 1944, p. 183.

[19] Vasile Băncilă - Lucian Blaga, *op. cit.*, p. 271-272, Scrisoare din 28 martie 1945, Bucureşti.

BDD-A19560 © 2015 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:48:58 UTC)

Urmează scrisoarea din 4 mai 1945, în care, cu multe precauţii, Băncilă îl roagă pe Blaga să se explice, în privinţa atitudinii sale religioase. Băncilă îi relatează prietenului său că în urmă cu un an, de Paşte, se spovedise, după ce n-o mai făcuse de douăzeci de ani. Se simţise ,,foarte înălţat", deşi fusese ca în faţa unui examen greu. Tot în momentul acela îşi amintise că Blaga nu crede în revelaţie. ,,Şi m-a durut profund pentru mîntuirea ta", îi mărturiseşte el. De aceea mă socotesc în primul rînd dator să-ţi scriu. Afară de problema filosofiei tale şi a influenţei ei asupra altora. Evenimentele m-au împiedicat pînă acum să-ţi scriu despre această chestiune. O fac acum, dar fragmentar"[20].

Răspunsul lui Blaga este semnificativ: el mărturiseşte că nu este ateu, numai că religiozitatea sa este una specială[21]. ,,La întrebarea şi îndemnul ce le-ai cuprins într-o scrisoare către mine – e foarte greu să răspund. Te rog să mă crezi că nu mă simt deloc certat cu Dumnezeu ca să trebuiască să mă împac şi să mă explic cu el. Religiozitatea mea e un element de dozaj al tuturor manifestărilor mele. S-a răspîndit în mine ca drojdia în aluat. Probabil şi în păcatele mele – a căror conştiinţă n-o prea am. Dacă ai citit *Discobolul,* poate ai aflat încă unele lucruri, şi mai ales cît de ex-centric sînt chiar şi în raport cu ceea ce unii cred că ar putea să fie dogma mea".

Băncilă nu se declară însă mulţumit de răspuns, el revine asupra problemei, subliniind că ideea mîntuirii este cea care îl preocupă şi că i se pare de datoria lui să-şi ajute prietenul să-şi salveze sufletul: ,,...dacă tu rămîi într-un fel religios în toată fiinţa ta, pînă şi în păcate, după cum spui, apoi aceasta nu e de ajuns pentru mîntuire. Ai un chip în parte ciudat de a înţelege religia şi singur declari că nu prea ai conştiinţa păcatelor. Ştiu că nu-ţi pui problema mîntuirii, care n-are loc în raport cu viziunea ta, dar ea nu rămîne mai puţin o datorie pentru mine, ca prieten, şi ca om care vrea să fie creştin. Raportul dintre religia şi filozofia ta nu e, aşadar, pentru mine numai o problemă teoretică, ci e şi una practică, pe care eram dator să o discut în legătură cu sufletul tău, care, mai mult decît cele mai multe, are dreptul la un destin de pace în transcendent"[22].

În romanul autobiografic *Luntrea lui Caron,* într-o discuţie între erou, un alter-ego al scriitorului, şi unul din marii reprezentanţi ai ideologiei oficiale, Constant Mironescu, Blaga încearcă din nou să-şi clarifice punctul de vedere asupra viziunii sale ,,spiritualiste". La observaţia acestuia că poezia sa ,,cuprinde adesea motive religioase, uneori aproape bisericeşti" pentru care îi dă ca exemplu o poezie, *Drumul sfîntului* care conţine ,,două versuri despre «duhul vechi care cîntă la tîmpla Sfîntului Gheorghe»", Blaga răspunde, prin glasul eroului său: ,,«E adevărat, zic, că în poezia mea sînt frecvente şi motivele mitice, chiar teologice. Dar de aceste elemente uzez în chipul cel mai liber ca mijloace de expresie poetică. Motivele nu sînt tratate «dogmatic». Le folosesc în sens totdeauna creator, liber; le modific şi le amplific după necesităţi. Născocesc motive mitice la fiecare pas,

[20] *Ibidem*, p. 273, Scrisoare din 4 mai 1945, Bucureşti.
[21] *Ibidem*, p. 274, Scrisoare din 26 iunie 1945, Sibiu.
[22] *Ibidem*, p. 276, Scrisare dn 20 martie 1946, Bucureşti.

BDD-A19560 © 2015 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:48:58 UTC)

fiindcă fără o gîndire mitică nu ia fiinţă, din păcate sau din fericire nici o poezie. Nici chiar poezia socialistă(...) Daţi-mi voie să vă spun că în volumele şi plachetele mele nu se găsesc numai poezii mitologice, mistice, metafizice, etnologice. Pe cînd eram încă la Cluj, îmi spunea cineva, un critic literar, că, răsfoindu-mi opera, ar fi găsit, printre atîtea poezii mistice şi una «pe linie»". Era vorba de poezia *Lucrătorul*[23].

Domnule Blaga, iartă-ne! Poziţia Bisericii faţă de „cazul Blaga"

Dacă în anii 1942-1944, poziţia Bisericii faţă de Lucian Blaga a fost extrem de rigidă, iar prin vocile teologilor şi mai ales prin cea a părintelui Dumitru Stăniloae, i s-a negat acestuia calitatea de filosof al religiei, în anii din urmă, prin personalităţi ca mitropoliţii Antonie Plămădeală şi Nicolae Corneanu, prin vocile monahului-scriitor Nicolae Steinhardt, sau a părintelui Ioan I.Ică jr., ea s-a simţit datoare să-şi reconsidere poziţia. Lucian Blaga a fost repus în drepturi, iar judecata aspră care i s-a aplicat a fost regretată.

„Polemica dintre teologi şi Lucian Blaga este un eveniment tragic în istoria culturii noastre, pentru că nici de o parte, nici de cealaltă nu s-a găsit punctul de legătură între religie şi cultură.", remarcă mitropolitul Antonie Plămădeală. Dacă în privinţa poeziei lui Blaga, aprecierea a fost unanimă, în ce priveşte filosofia, teologii s-au aflat pe o poziţie opusă filosofilor, iar judecăţile aspre care au fost emise au fost nedrepte. Căci, observă el, „despre Lucian Blaga şi despre sistemul său filosofic, dacă n-am fi noi, teologii, s-ar vorbi numai cu admiraţie". Tot el consideră învinuirea de ateism şi cea de anti-românism nejustificate. Din perspectiva timpului, conflictul teologilor cu Lucian Blaga, devine „nedrept". Se impun „unele reconsiderări" şi mai ales „exprimarea părerii de rău" pentru nedreptatea „pe care i-am făcut-o noi teologii"[24].

În 1986, într-o scrisoare adresată lui Nicolae Steinhardt, care urma să ţină o comunicare despre Lucian Blaga la festivalul Blaga de la Sebeş, mitropolitul Antonie îşi exprimă din nou încrederea într-o posibilă împăcare, chiar tardivă, între filosof şi teologi. Cu toate distanţările ei dogmatice, filosofia lui Blaga îşi păstrează valoarea peste veacuri: „Preaiubite părinte Nicolae, îi scria mitropolitul acestuia, îmi pare rău că răspund atît de tîrziu scrisorii dumneavoastră din 31.03.1986, dar abia acum i-a venit rîndul după întoarcerea dintr-o călătorie şi dintr-o suferinţă la mîna dreaptă. Îmi faceţi o cinste deosebită că îmi trimiteţi studiul dvs.: *Cunoaşterea: luciferică ori paradisiacă la Lucian Blaga (...)* Dincolo de toate, lucrarea mi-a plăcut şi cred că ar putea merge pe drumul unei posibile împăcări, după ce i s-a trîntit în nas lui Blaga o uşă puternică. Nu era însă nici el invulnerabil. Încercarea dvs. de a merge spre o împăcare pe căile unei culturi de dincolo de prejudecăţi şi de dogme, operată din subtilităţi de mare fineţe(...), poate face bine. Personal am fost întotdeauna în afara conflictului declanşat odinioară *ex catedra,*

[23] Lucian Blaga, *Luntrea lui Caron*, Editura Humanitas, 2006, p. 330-331.

[24] Mitropolit Antonie Plămădeală, *Cu admiraţie, cu regrete şi cu speranţă despre Lucian Blaga*, *Telegraful Român*, an CXII, nr. 31-34, 15 august 1992, p. 1-2.

BDD-A19560 © 2015 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:48:58 UTC)

pentru simplul motiv că mi l-am tradus pe Marele Anonim pe înţelesul în care cred că l-a abordat şi Blaga. Dincolo de multele amănunte care l-au despărţit de creştinismul nostru oficial şi instituţionalizat, el îl va fi simţit altfel, căutînd o ieşire din încurcăturile în care l-a împins o minte puternică şi exigentă. Îmi vine greu să cred că s-ar fi catalogat el însuşi printre atei. Cu Marele Anonim a fost prieten. Şi pentru cîţi din noi, ca şi pentru Dionisie Areopagitul, nu este El un Mare Anonim? Atît numai că inima noastră îl simte ca pe o existenţă vie”[25].

Comunicarea susţinută de Nicolae Steinhardt la Festivalul Blaga de la Sebeş-Alba, initulată *Cunoaşterea: luciferică ori paradisiacă la Lucian Blaga*, s-a bucurat de o atenţie cu totul deosebită. Succesul a fost copleşitor. ,,Aplauzele au continuat minute în şir, (...) plin de emoţii părintele Nicolae nu şi-a revenit ore în şir”, povesteşte Achim Mihu, organizatorul festivalului. În studiu, el afirma că ,,deosebirea dintre cunoaşterea luciferică şi cea paradisiacă susţinută de Blaga şi care îl punea într-o situaţie aparte faţă de biserica ortodoxă, ar putea fi relativizată printr-o inversare, de genul trecerea termenilor în contrariul lor: «să fie numită de nu paradisiacă în orice caz rodnică şi binevoitoare, cea luciferică, şi de nu luciferică, în orice caz hărăzită cu titlul de antropomorfică, aceea de Blaga socotită paradisiacă. Dar atunci Marele Anonim se cuvine reconsiderat şi privit ca metaforă, vai, prea omenească, a Dumnezeului celui bun, a străMoşului Părinte, a Celui Vechi De Zile. Numai aşa basmul luciferic îşi va afla paradisiaca-i încheiere» Bineînţeles, părintele Nicolae a încercat să-l împace pe Lucian Blaga cu ideea creştină subordonîndu-l acesteia, văzînd, în ultimă instanţă, în Marele Anonim, pe Dumnezeul cel bun. ,,El a sperat într-un progres al cunoaşterii ce să modifice esenţial modul actual de înţelegere a ei de către filozofi, oamenii de ştiinţă şi teologi deopotrivă”[26].

Tot în seria eforturilor de reconsiderare a polemicii se înscrie articolul părintelui Ioan I. Ică jr., *Filosofia lui Lucian Blaga din perspectivă teologică, reconsiderarea unei polemici,* publicat în *Eonul Blaga, întîiul veac, culegere de lucrări dedicată centenarului Lucian Blaga* (1985-1995).

,,În ciuda polemicii aprinse care se iscase prin anii ’40, între Blaga şi filosofi, ca şi între el şi teologi, opera sa continuă să exercite o permanentă atracţie în rîndul tineretului gînditor,” remarcă el. Ideile sale despre «Marele Anonim», «transcendentul care coboară», «perspectiva sofianică» a lumii, religia ca «autototalizare» plenară a omului, «existenţa umană între mister şi revelare» «destinul creator al omului» rămîn vii şi pline de substanţă, în ciuda timpului care s-a scurs.

Pentru construcţia sistemului său filosofic, Blaga a prelucrat ,,concepte şi motive (mitologice şi teologice) gnostice şi creştine” pe care le-a abordat ,,dintr-o perspectivă filosofică proprie şi într-un limbaj nou, nonconformist, care a surprins

[25] Achim Mihu, Lucian Blaga, *Mioriţa cultă a spiritualităţii româneşti,* Editura Viitorul Românesc, Bucureşti, 1995, Capitolul *Părintele Nicolae, Biserica Ortodoxă şi Lucian Blaga,* p. 111, Scrisoare adresată de mitropolitul Antonie lui Nicolae Steinhardt.

[26] *Ibidem*, p. 110.

BDD-A19560 © 2015 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:48:58 UTC)

atît pe filosofi, cît şi pe teologi. Afirmaţiile sale exprese, de totală libertate faţă de dogmele creştine, ca şi despre «conţinutul perimat al acestora», şi ideea că «singură filosofia este în stare să smulgă dogme, virtuţi creatoare"» au fost o primă punere în gardă". Ce i se reproşa lui Blaga? „Considerarea dogmei ca simplu «tip de ideaţie», detaşat de conţinutul ei revelat, socotit perimat, respingerea Revelaţiei divine, contestarea divinităţii reale a lui Hristos, considerat o simplă întruchipare a «mitului mesianic», definirea pur antropologică a religiei, ca o plăsmuire spiritual autototalizantă, supusă determinărilor stilistice, mitologia neognostică a Marelui Anonim, cosmogonia mitic-gnostică panteizantă a *Diferenţialelor divine,* agnosticismul şi relativismul gnoseologic ca postulat al creativităţii, exaltarea «luciferic» soteriologică a creaţiei culturale, ca singură formă supremă de «mîntuire a omului, fără har, numai prin sine însuşi»".

Ioan I. Ică jr. remarcă pe de o parte incompatibilitatea „dintre cele două sisteme de gîndire", iar pe de altă parte, faptul că „disputa privitoare la caracterul «românesc» sau «neromânesc» al gîndirii blagiene", „considerată în bloc ca o filosofie «antireligioasă», «anticreştină» şi prin aceasta şi «antiromânească»", a dus „la ascuţirea polemicii şi la degenerarea ei regretabilă în pamflete, ironizări deplasate şi atacuri la persoane, de o parte şi de alta, ceea ce l-a afectat profund pe Blaga şi l-a determinat să-şi ceară demisia din ASTRA". Teologul pune în evidenţă „lipsa de tact şi de măsură în declanşarea şi desfăşurarea acestei polemici în presa vremii", care „nu au putut duce însă la un dialog real şi la o depăşire constructivă a polarizărilor create, ci numai la un divorţ şi la o ruptură definitivă".

Vehemenţa cu care a fost tratat Blaga de teologi, şi mai ales asprimea punctului de vedere exprimat de părintele D. Stăniloae sînt remarcate de comentator. E necesară, însă, afirmă părintele Ioan I. Ică jr., o explicaţie şi o justificare a ambelor puncte de vedere, şi a celui teologic, şi a celui filosofic: dacă teologii „priveau religia din perspectivă teocentrică", Blaga judeca fenomenul religios din „perspectivă antropocentrică". „Din această cauză nu s-a reuşit nici de o parte, nici de alta să se unească cele două perspective: „teologii, gîndind teocentric, înţelegeau corect revelaţia divină, dar n-au văzut în ea şi împlinirea şi justificarea creaţiei umane", iar Blaga, „gîndind antropocentric, înţelegea creaţia umană ca mijloc de revelare a misterului existenţial", nu ca pe „un răspuns din partea omului la Revelaţia lui Dumnezeu, ci ca opusul luciferic al Revelaţiei divine", „fundamentată chiar pe refuzul explicit al oricărei revelaţii de către Marele Anonim". „Deşi în gîndirea creştină cele două perspective sînt solidare şi corelate, în unirea firii omeneşti şi dumnezeieşti în persoana Logosului divin întrupat, după L Blaga, filosofia în esenţa ei este şi rămîne o formă a «antropomorfismului» fără speranţa de a ieşi cîndva din el. Neputînd ajunge vreodată în posesia adevărului absolut, spiritul uman rămîne veşnic în «coordonatele relativităţii». În acest sens,

BDD-A19560 © 2015 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:48:58 UTC)

Blaga atribuie chiar şi teoriilor sale metafizice doar «caracterul de încercări, perspective, anticipaţii, viziuni mistice, în nici un caz caracter de dogme»”[27].

O altă personalitate a bisericii care a militat pentru reconsiderarea atitudinii în privinţa lui Lucian Blaga este mitropolitul Nicolae Corneanu. În articolul *Domnule Blaga, iartă-ne*, publicat în 1995, în *Jurnalul literar* mitropolitul evocă momentul în care, în perioada contestărilor, infuenţat de curentul de opinie defavorabil lui Blaga, dorise el însuşi, să participe la ideea restaurării adevărurilor credinţei pe care Lucian Blaga le demolase ,,Ce i se imputa scriitorului şi gînditorului Blaga? Multe! În esenţă cartea *Religie şi spirit* a fost interpretată ca reeditînd cele mai tipice ipoteze raţionaliste şi naturalist-evoluţioniste asupra originii şi fiinţei religiei”. Blaga a fost acuzat că practică ,,o filosofie a religiei fără religie (...) de N. Terchilă. În aceeaşi epocă, Crainic îi reproşa faptul că ,,neagă categoric Revelaţia divină şi în consecinţă dumnezeirea lui Iisus Hristos, adică piatra fundamentală a creştinismului”. În perioada de comunism însă, Blaga a fost ,,umilit, batjocorit şi persecutat”, alungat de la catedră, acuza principală ce i s-a adus a fost ,,idealismul şi misticismul”. El, duşmanul «religiei» creştine şi ortodoxe, a fost denunţat «ca mistic» şi «potrivnic poporului»”. Timpul a adus însă schimbarea opticii. ,,Poate că numeroasele şi gravele critici care i s-au adus, l-au obligat la reflecţie şi l-au ajutat să nu-şi piardă credinţa, dar faţă de duritatea modului cum l-am tratat noi teologii, parcă îmi vine să-i cer iertare, scrie mitropolitul Nicolae Corneanu. E greu să judeci un om după nişte criterii pe cît de rigide, tot pe atît de dure, mai ales cînd omul în cauză e un gînditor profund şi un scriitor de geniu”[28].

Dacă ,,înainte de 1945 într-un fel, iar după 1945 într-alt fel, Blaga a fost pus la zidul infamiei, el a trăit ca un bun creştin şi adevărat român”, afirmă Nicolae Corneanu. El aduce în sprijinul ideii, amintirile mitropolitului Nicolae Colan. Acesta evocă ultima întîlnire (se cunoşteau din perioada studiilor la liceul Andrei Şaguna din Braşov), vizita pe care i-a făcut-o Blaga la Sibiu în septembrie 1957. ,,Într-una din zile ne-am repezit cu maşina la mînăstirea Sîmbăta de Sus. Ctitoria brîncovenească de la călcîiul Carpaţilor făgărăşeni a făcut asupra lui Lucian Blaga o impresie deosebită. Într-o după amiază, la vremea vecerniei, mai bine de două ore nu s-a clintit din strană. Încordările de adîncime ale cufundării în zbuciumatul nostru trecut ale cărei urme stăruie, trimfătoare, şi acolo, i-au învăluit chipul marmoreean în împietrirea unei seninătăţi grave. Atunci, la 23 septembrie 1957, a scris în cartea de aur a mînăstirii «am venit şi am văzut în frumuseţea locului, frumuseţea acestei aşezări duhovniceşti. Cu toate că plec, într-un fel rămîn totuşi aici»”[29].

---

[27] Ioan I. Ică jr., *Filosofia lui Lucian Blaga din perspectivă teologică, reconsiderarea unei polemici*, în *Eonul Blaga, întîiul veac, culegere de lucrări dedicată centenarului Lucian Blaga* (1985-1995), Editura Albatros, Bucureşti, 1997, Ediţie îngrijită de Mircea Borcilă, p. 383-386.

[28] Nicolae Corneanu, *Domnule Blaga, iartă-ne*, *Jurnalul literar*, serie nouă, an VI, nr. 33-36, octombrie 1995, p. 1, 4.

[29] Nicolae Colan, *Amintiri*, *Revista Mitropolia Ardealului*, an XI, nr 7-8, iulie-august 1966, p. 473-474.

BDD-A19560 © 2015 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:48:58 UTC)

Asemenea mitropolitului Nicolae Corneanu, părintele Ioan I. Ică jr. este de părere că ,,în ciuda multor afirmaţii exprese de necredinţă din cărţile lui, Lucian Blaga a fost totuşi un om religios, discret. Fără să fie un bigot, a fost adeptul unei «religiozităţi difuze» de tip goethean. În nici un caz n-a fost un ateu şi a murit ca un creştin, împăcat cu Dumnezeu şi cu Biserica. La dorinţa lui a fost înmormîntat, după datina creştinească de părintele I. Laşiţa, lîngă biserica din Lancrăm, alături de bunicul lui, preot Simion Blaga".

Un fapt mai puţin cunoscut de unii e că, ,,în ultimii ani ai vieţii lui, ani de suferinţă şi umilinţă sub presiunea totalitaristă, L Blaga îl căuta tot mai des pe părintele I. Laşiţa la Lancrăm, care îi era şi nepot şi care mi-a confirmat această împăcare a lui Blaga cu Biserica", povesteşte profesorul teolog Ioan I. Ică jr.[30].

Desigur, dacă L Blaga ca persoană s-a împăcat cu Biserica în ultimii ani ai vieţii sale, el n-a mai apucat să marcheze această cotitură şi în opera lui. Revine de aceea generaţiilor actuale de gînditori români, sarcina de a realiza acest testament nescris.

Lucian Blaga nu a păstrat nimănui ranchiună, o dovadă în plus că fost totuşi un om religios, de o religiozitate discretă. Ca şi în cazul polemicii cu Botta sau a celei cu Rădulescu-Motru, mărturiile care ne-au parvenit atestă faptul că relaţiile cu ,,opozanţii" s-au ,,destins" la un moment dat. Aşa s-a întîmplat şi în cazul relaţiei cu părintele Dumitru Stăniloae. Fiica acestuia, Lidia Stăniloae, în cartea *Lumina faptei din lumina cuvîntulu., Împreună cu tatăl meu, Dumitru Stăniloae,* publicată de Editura Humanitas în anul 2000, evocă momentele acestei polemici, aşa cum le-a perceput ea, copil fiind, dar şi momentele ulterioare, de destindere a conflictului.

,,Da, relaţiile cu clujenii au fost foarte amicale, cu o singură excepţie, faimoasa controversă cu Blaga. N-am să insist aici asupra conţinutului ei. Ea este prea bine cunoscută celor care au citit cartea tatei, *Poziţia d-lui Lucian Blaga faţă de creştinism şi ortodoxie* apărută întîi sub forma unei succesiuni de articole de fond în *Telegraful român*.

La început Blaga a manifestat o arogantă surprindere: «Ce mai vrea şi *părinţelul* ăsta?» Mai apoi a devenit oarecum nervos, şi unele persoane din Universitate au relatat că ar fi spus: «Ce mai vrea Stăniloae cu campania lui de distrugere?» Eram copil şi am reţinut expresia, care în capul meu se asocia cu războiul, cu bombardamente, cu armate şi tancuri. Mi-l imaginam greu pe tata sus pe un tanc, distrugînd ceva şi pe cineva (...).

Tata n-a păstrat nici un resentiment faţă de poetul clujean. Nu ştiu dacă şi reciproca este valabilă… Oricum, ei s-au întîlnit întîmplător de mai multe ori şi s-au întreţinut amiabil, aşa cum se cuvenea unor oameni de cultură pe care îi despărţeau convingerile lor, şi nu o duşmănie personală. Mi-amintesc cum odată, fiind cu tata la plimbare în parcul sibian, ne-am întîlnit cu un domn înalt, impunător, care venea din sens contrar «Uite-l pe Blaga», a spus tata. S-au oprit, şi-

[30] Ioan I. Ică jr., *op. cit.,* p. 387.

BDD-A19560 © 2015 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:48:58 UTC)

au dat mîna cordial şi au stat îndelung de vorbă, după care s-au despărţit cu aceeaşi atitudine politicoasă”[31].

Din perspectiva trecerii timpului şi a „tocirii orgoliilor”, conflictul rămîne simptomatic pentru neputinţa oamenilor, chiar şi a celor de cultură, de a găsi punţi pentru o adevărată comunicare şi de a depăşi un anumit limbaj. Conceptele create de Blaga pot reprezenta un mod de reflecţie personală asupra fenomenului religios, din perspectivă culturală, iar spiritualismul său autohton, liber şi creator, un mod de abordare propriu al religiei, care nu împiedică adevărurile creştine să existe şi să fie receptate ca atare.

Bibliografie

Băncilă, Vasile – Blaga, Lucian, *Corespondenţă*, Editura Muzeul Literaturii Române, Editura Istros, Muzeul Brăilei, 2001, ediţie îngrijită de Dora Mezdrea

Blaga, Lucian, *Despre viitorul filosofiei, Saeculum,* Revista de filosofie, diector Lucian Blaga, anul I, ian.-febr.1943

Blaga, Lucian, *Începuturile şi cadrul unei prietenii, Gîndirea*, an XIX, nr.4, aprilie 1940

Blaga, Lucian, *Luntrea lui Caron,* Editura Humanitas, Bucureşti, 2006

Blaga, Lucian, *Scrisoare către Cornelia Bred*ceanu, XI, martie 1919, *Manuscriptum*, an X, nr.1,1979(34)

Blaga, Lucian, *Scrisoare către Gh. Iftime*, *Manuscriptum*, XXII, nr.2-4, 1991

Colan, Nicolae, *Amintiri, Revista Mitropolia Ardealului*, an XI, nr 7-8, iulie-august 1966, p 473-474

Corneanu, Nicolae, *Domnule Blaga, iartă-ne, Jurnalul literar*, serie nouă, an VI, nr.33-36, octombrie 1995, p.1 şi 4

Eftimie, Gheorghe, *Lucian Blaga Poziţia faţă de creştinism, Manuscriptum,* XXII, nr.2-4, 1991, p.179-183(Scrisoare autografă Blaga, 1 martie 1944, p.183)

Mihu, Achim*, Lucian Blaga, Mioriţa cultă a spiritualităţii româneşti*, Editura Viitorul Românesc, Bucureşti, 1995, *Capitolul Părintele Nicolae, Biserica ortodoxă şi Lucian Blaga*, p.109-111

Oprişan, *Lucian Blaga printre contemporani, Dialoguri adnotate*, Ediţia a II-a, revizuită, augmentată, necenzuraă, Editura Saeculum, Editura Vestala, Bucureşti, 1995

Stăniloae, Dumitru, *Poziţia domnului Lucian Blaga faţă de creştinism şi ortodoxie,* Editura Paideia, 1992 (reeditare)

Stăniloae, Lidia, *Lumina faptei din lumina cuvîntului, împreună cu taăl meu, Dumitru Stăniloae,* Editura Humanitas, Bucureşti, 2000

Tertulian, N., *Originalitate şi conformism*, Scrisoarea adresată de L.Blaga lui Tudor Vianu(1930), *Manuscriptum*, an X, nr.1, 1979(34)

[31] Lidia Stăniloae, *Lumina faptei din lumina cuvîntului, împreună cu tatăl meu, Dumitru Stăniloae*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2000, p. 93-94.

BDD-A19560 © 2015 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:48:58 UTC)